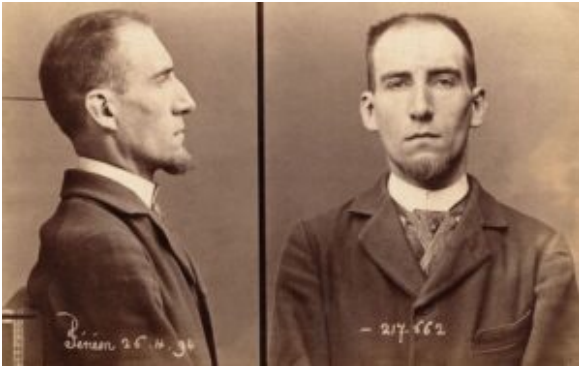

Félix Fénéon, kunstcriticus en anarchist

Félix Fénéon

Dat de Franse dichter Laurent Tailhade behalve zijn avondmaaltijd een oog moest missen, was een meer dan sneu gevolg van de bomaanslag die kunstkenner en -criticus Félix Fénéon op 4 april 1894 pleegde op het restaurant van Hôtel Foyot aan de Rue de Tournon in Parijs.

Het was vooral sneu omdat Tailhade Fénéon persoonlijk kende en ook diens anarchistische opvattingen deelde. Zijn verwondingen weerhielden Tailhade er echter niet van in de jaren daarna in zijn werk het anarchisme volop uit te dragen.

Vallotton - Félix Fénéon

Ministerie

Félix Fénéon (1861-1944) groeide op in de Bourgogne maar vertrok al snel naar Parijs. Op zijn twintigste kreeg hij een baan als klerk op het Ministerie van Oorlog. Hij zou er dertien jaar blijven werken. Daarnaast redigeerde hij voor

uitgeverijen werk van Arthur Rimbaud en Lautréamont. Met zijn dandyachtige voorkomen - puntbaard, wandelstok, zwarte cape - was hij in kunstkringen een opvallende verschijning. Wekelijks bezocht hij de populaire kunstsalon van Stéphane Mallarmé. Naast zijn baan op het ministerie werd hij kunstcriticus bij het tijdschrift *La Libre Revue*. Ook schreef hij gezaghebbende artikelen over kunst en literatuur voor bladen als *La Vogue* en *La Revue wagnérienne*. Hij was de ontdekker van de schilder Georges Seurat en was bevriend met de schilder Paul Signac, die hem op een schilderij vereeuwigde. Ook de kunstenaars Toulouse-Lautrec en Félix Valleton maakte portretten van Fénéon. Hij was een onvermoeibaar promotor van het werk Seurat en Signac, die beiden gezien worden als de wegbereiders van het pointillisme. Voor deze stijl en andere daaraan gelieerde kunststromingen bedacht Fénéon de term neonimpressionisme.

Émile Henry

Anarchisten

Fénéon kreeg eveneens contacten in anarchistische kringen en hij ging schrijven voor het toonaangevende anarchistische tijdschrift *L'En-Dehors* van de anarchist Zo d'Axa en voor *Revue anarchiste*. Toen Zo d'Axa zijn toevlucht zocht in Londen nam Fénéon de redactie van *L'En-Dehors* over. Aan het tijdschrift werd onder meer meegewerkt door Octave Mirbeau, Jean Grave, Sébastien Faure, Bernard Lazare, Tristan Bernard en de Belgische anarchist Émile Verhaeren. Hij raakte bevriend met de Nederlandse anarchist Alexander Cohen en met 'anarchist van de daad' Émile Henry, die later de beruchte bomaanslag op het Café Terminus zou plegen. Soms logeerde Henry bij Fénéon of bij Cohen thuis. Al eerder had Fénéon Henry al eens aan een jurk geholpen, om in vermomming de politie te kunnen ontlopen.

Aanslagen

De uit Leeuwarden afkomstige Cohen (1864-1961) was na een redacteurschap bij *Recht voor Allen* van Domela Nieuwenhuis overhaast naar Parijs verhuisd. In Nederland werd hij gezocht wegens majesteitsschennis. Tijdens een rijtour van Koning Willem III had hij geroepen: 'Leve Domela Nieuwenhuis! Leve het socialisme! Weg met Gorilla!'

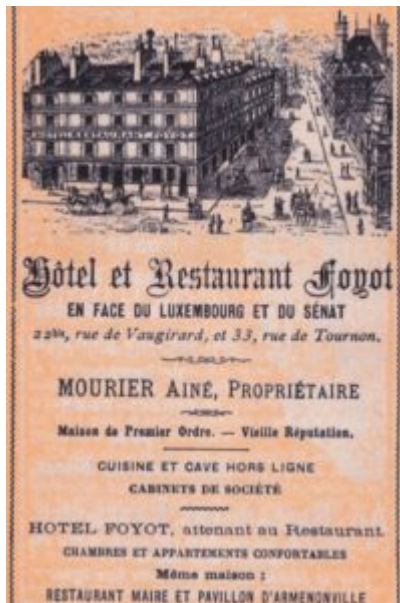

Alexander Cohen

In Parijs ging hij schrijven voor de anarchistische bladen *L'En-Dehors* en *Le Père peinard* en werd hij correspondent voor *Recht voor Allen*. In de Franse hoofdstad werden Fénéon en Émile Henry zijn beste vrienden.

Henry wilde in 1892 de eisen van stakende mijnarbeiders bij de Carmoux mijnmaatschappij kracht bijzetten en plaatste een bom bij het kantoor van de maatschappij in Parijs. De bom werd echter ontdekt en meegenomen naar een politiebureau in de Rue des Bons-enfants. Daar ontplofte de bom alsnog waarbij vijf politiemannen om het leven kwamen.

Zijn volgende aanslag was een wraakneming voor de executie van de anarchist Auguste Vaillant, ter dood veroordeeld wegens het plegen van een bomaanslag op de Chambre des Députés, de Kamer der Afgevaardigen. Op 12 februari 1894 plaatste Henry een bom onder een tafeltje in het drukbezochte Café Terminus bij het Gare St. Lazare. Eén persoon kwam om het leven en twintig mensen raakten gewond. Henry werd gearresteerd en in mei 1894 terechtgesteld.

Restaurant

Fénéon, die vond dat zijn eigen schriftelijke bijdragen aan het verkondigen van de anarchistische boodschap niet voldoende effect hadden, nam zich voor de vertegenwoordigers van de bourgeoisie in het hart te treffen. Op 4 april 1894 verstopte hij een bom in een bloempot en toog ermee naar de zetel van de Franse senaat, gevestigd in het paleis in de Jardin du Luxembourg. Daar bleek hij echter niet in de buurt van het bewaakte gebouw te kunnen komen, waarop hij besloot de bom te plaatsen bij het tegenover gelegen Hôtel Foyot, een door veel parlementariërs bezochte eetgelegenheden. Hij plaatste de bloempot in de vensterbank van het restaurant, stak de lont aan en wandelde rustig naar de Place de l'Odéon, waar hij op de bus richting Clichy sprong. Door de ontploffing sneuvelden ramen en stortten kroonluchters van het plafond omlaag. Alleen de dichter Tailharde raakte gewond, het kostte hem een oog.

Hôtel Foyot na de aanslag

Huiszoeking

Vanwege zijn anarchistische activiteiten werd Fénéon al enige tijd door de politie in de gaten gehouden. Een dag na de aanslag doorzocht de politie zijn woning maar kon daar geen verdachte aanwijzingen ontdekken. De huiszoeking moest wel op een misverstand berusten, concludeerde de politie-inspecteur en bood excuses aan. Op het politiebureau ondertekende Fénéon een verklaring waarin hij ontkende aanhanger van het anarchisme te zijn, en vertrok naar zijn kantoor op het Ministerie van Oorlog. Daar bewaarde hij in een la van zijn bureau een fles kwikzilver en enige ontstekers - hem door Henry in bruikleen gegeven - die echter door de politie werden ontdekt. Dit en zijn anarchistische activiteiten

waren voldoende om hem te arresteren. Met de aanslag op het Hôtel Foyot is hij echter nooit meer in verband gebracht.

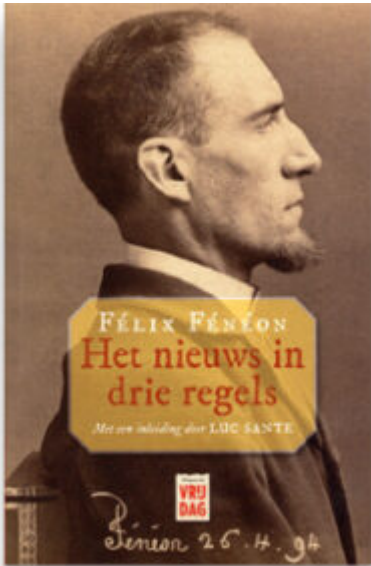
Proces

De Franse regering was de aanslagen beu en vaardige een serie strenge wetten uit waarbij iedere anarchistische activiteit strafbaar werd gesteld. Dertig vooraanstaande anarchisten werd 'organisatie van criminele activiteiten' ten laste gelegd, onder wie Sébastien Faure, Jean Grave, Paul Reclus, Félix Fénéon en Alexander Cohen. Voor de Franse staat draaide dit 'Procès des trente' echter uit op een mislukking. Slechts acht beklaagden werden veroordeeld, vier van hen bij verstek, onder wie Reclus en Alexander Cohen. De laatste had inmiddels de wijk naar Londen genomen. Pas in 1899 zou hij naar Parijs terugkeren.

Tijdens het proces wist Fénéon op vaak humoristische wijze aanklachten tegen hem te pareren. Bij een beschuldiging van een 'nauw contact' met de Duitse anarchist Kampfmeyer, antwoordde hij: 'Ik spreek geen Duits en Kampfmeyer spreekt geen Frans. Hoe nauw moet dat contact dan geweest zijn?' En toen hij beticht werd een vooraanstaande anarchist te hebben gesproken 'achter een gaslantaarn', was zijn antwoord: 'Neem me niet kwalijk, Monsieur le Préfect, maar wat is de achterkant van een gaslantaarn?' Fénéon werd vrijgesproken maar zijn baan op het ministerie moest hij wel opgeven.

Drie regels

Als redacteur kon hij aan de slag bij het vooraanstaande kunsttijdschrift *La Revue Blanche*. Ook daarin vestigde hij voortdurend de aandacht op het werk van Seurat en Signac en in 1900 organiseerde hij de eerste overzichtstentoonstelling van schilderijen van Seurat. In het tijdschrift publiceerde hij ook werk van Marcel Proust, Appolinaire, Paul Claudel en vertaalde hij Jane Austen en brieven van Edgar Allen Poe.

In 1906 ging hij voor de krant *Le Matin* de dagelijkse pagina *faits divers* samenstellen: berichten uit stad en provincie, die -zo was de opdracht - in de krant niet langer dan drie regels mochten zijn. Nieuwtjes over inbraken, ongelukken, crimes passionnel, moorden, branden en ander leed, werden door Fénéon geminimaliseerd tot gevatte beschrijvingen van het gebeurde, vaak met een kwinkslag of woordspeling, soms met kort commentaar. Hij puzzelde met woorden, zoals een dichter of liedjesschrijver. Ieder bericht vormt een verhaal op zich en roept vragen op over het hoe en waarom. Intrigerende, vermakelijke of

hilarische, tragische of ontroerende berichten die in veel gevallen de aanzet tot een roman zouden kunnen zijn. De berichten zijn te vergelijken met de collages die Picasso en Braque jaren later uit gescheurde kranten samenstelden, maar doen ook denken aan de collages van Kurt Schwitters en aan de wijze waarop William Burroughs in de jaren vijftig kranten verknipte en omsmeed tot een roman. Dankzij het knipwerk van Fénéons vriendin zijn twaalfhonderd stukjes bewaard gebleven en in 2009 in boekvorm verschenen. Fénéon schreef de stukjes om in zijn onderhoud te voorzien, maar wellicht vond hij ook voldoening bij het in kaart brengen van het verval in de Franse samenleving. De lezer kon zelf zijn conclusie trekken.

In Rouen heeft M. Colombe zich gisteren met één kogel gedood. In maart had zijn vrouw hem er drie in het lijf geschoten en de echtscheiding was op handen.

Met haar tachtig jaren werd Mme Saout uit Lambézellec stilaan bang dat de dood haar zou overslaan. Toen haar dochter even de deur uit was, knoopte zij zich op.

In Falaise verwelkomde oud-burgemeester M. Ozanne de deurwaarder Vieillot met gewerschoten om zich, na één treffer, het leven te benemen.

Jacquot, eerste bediende bij een kruidenier in Les Maillys, heeft zich en zijn vrouw om het leven gebracht. Hij was ziek, zij niet.

Zittend in de vensterbank van het open raam, reeg G. Laniel, negen, uit Meaux haar laarsjes dicht. Bijna. Tot zij achterover op de keien smakte.

(uit: Félix Fénéon, *Het nieuws in drie regels*, Antwerpen 2009)

Geruchten

Jarenlang deden nog geruchten de ronde dat de aanslag bij Hôtel Foyot het werk van Fénéon was geweest. Fénéon zelf heeft er nooit in het openbaar over gesproken en besteedde er geen aandacht aan. Slechts eenmaal bevestigde hij dat hij de dader was, in een gesprek met Kaya Batut, de vrouw van Alexander Cohen.

Noot

1. Vorig jaar werd in het Moma in New York een grote tentoonstelling aan Fénéon gewijd, waarop onder meer werk van Seurat en Signac te zien was.

Literatuur

Alexander Cohen, *In opstand*, Amsterdam 1932

John Merriman, *The Dynamite Club*, New Haven/London 2009

Félix Fénéon, *Het nieuws in drie regels*, Antwerpen 2009

Joan Ungersma Halperin, *Félix Fénéon, Aesthete & Anarchist in Fin-de-Siècle Paris*, New Haven/London 1988